

Ahčina pregnala iz domovine. Torej je moral po vojni delo nadaljevati daleč od virov, ki bi mu nudili možnost, da bi svojo zaključno pripoved podkrepil z dokazanimi dejstvi.

Tadeja Tomišek Rihtar

Josip Agneletto – slovenski kulturnik in politik v Istri in Trstu. Prispevki s strokovnega posveta »Josip Agneletto – slovenski kulturnik in politik v Istri in Trstu.« Koper : Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, 1999. 163 strani. (Knjižnica Annales ; 19)

Zbornik gradiva s strokovnega posveta v Trstu 18. aprila 1998 je že tretja monografska obdelava, posvečena enemu od zaslužnih ljudi zahodne Slovenije oziroma Primorske, izšla v prvi polovici leta 1999. V Novi Gorici je Goriški muzej v sodelovanju založb Branko in Jutro objavil publikacijo o Solkancu dr. Klementu Jugu, filozofu in prvaku slovenskih alpinistov, v začetku junija so v Ljubljani predstavili nov zbornik o pisatelju dr. Ivanu Preglju z današnjega Mosta na Soči. Odvetnik dr. Josip Agneletto je tudi eden redkih primorskih političnih ljudi, katerih življenjska pot je obdelana na simpozijški in monografski način, za razliko od književnikov, glasbenikov ali upodablajočih umetnikov. Pri tem bi lahko opozorili na zbornike o Ivanu Preglju, Francetu Bevku, Joži Lovrenčiču, Vinku Vodopivcu, Stanku Premrlu, Lojzetu Bratužu, Venu Pilonu ali o literarnih zgodovinarjih Alojziju Resu in Dušanu Pirjevcu. O politikih in o javnih delavcih pa ni – kot že povedano – toliko monografij. Toda simpozijske zbornike imajo Jože Srebnič, Henrik Tuma, Virgil Šček, pa tudi publicist Franc Jeza, duhovniki in cerkveni dostojanstveniki kot nadškof Frančišek B. Sedej, Anton Mahnič, Ivan Trinko in na Primorskem delujoča kardinal Jakob Missia ter tržaški škof Andrej Karlin. Iz monografskih in simpozijških obravnav tudi niso izvzeti zgodovinarji kot Štefan Kocijančič in Simon Rutar ali pa vsestranski Matija Vertovec; na objavo čaka gradivo o prvem zgodovinarju slovenskega rodu p. Martinu Bavčerju. Več je monografij, temeljitejših ali bolj poljudnih. Tako o antifašistih Andreju Manfredi, Pinku Tomažiču, Tonetu Ukmarju in Ivanu Rudolfu, pa o tigrovcih Albertu Rejcu, Danilu Zelenu, Justu Godniču in Andreju Šavliju, o duhovnikih Jakobu Ukmarju in Filipu Terčelju, o partizanskih borbah kot so bili Janko Premrl, Aleš Bebler, Stane Žagar in mnogi drugi.

Dr. Josip Agneletto ni sodil v sam vrh slovenske primorske politike. Odločitev za lanskoletni simpozij je bila očitno spodbujena zaradi spoznanja, da je bil Agneletto eden prvih slovenskih avtohtonih istrskih politikov in da je bilo o politični smeri, ki jo je Agneletto zastopal, mogoče bolj vsestransko govoriti šele v demokratični Sloveniji tudi zato, ker so izginile zapore, ki so branile predvsem raziskovalcem preteklosti dostop do arhivskega gradiva. Slovenska politična tradicija v Istri je prav tolikšnega veka kot v ostalih predelih s Slovenci naseljenega Avstrijskega Primorja. Začela je v tistem revolucionarnem letu 1848 z izrazito narodnoubudiljskimi potezami in nagibi. Toda v Istro so prav zaradi posebnih gospodarskih in socialnih razmer nosilci političnega delovanja prihajali od drugod. Župnik v Kortah Franjo Ravnik, ki je organiziral prvo množično zborovanje istrskih Slovencev, tabor v Kubeđu leta 1870, je bil z Gorenjskega. Od tam je bil tudi duhovnik in deželni poslanec Josip Grašič, ki pa je deloval predvsem med istrskimi Hrvati. Takih primerov je še nekaj, saj je tudi politično gibanje Slovencev in Hrvatov v Istri vse do nastanka Političnega društva za Hrvate in Slovence v Istri leta 1902 vodila tržaška Edinost. Istrski Slovenci so se skušali malo pred prvo svetovno vojno znova politično osamosvojiti, a niso uspeli, kot tudi niso uspeli poskusi za ustanovitev in utrditev krščanskosocialnega gibanja, kljub agitaciji Jakoba Ukmarja in Janeza Evangelista Kreka.

Dr. Josip Agneletto je v politiko vstopil v študentskih letih. Njegovo pravo politično delovanje se začelna zlasti od takrat dalje, ko se je v Trstu pridružil Narodni delavski organizaciji, ki je bila odgovor slovenskih liberalcev in narodnjakov na dejavnost slovenskih socialnih demokratov. To svojo opredelitev je ohranil skozi svoje življenje, le da je bolj kot po političnih dejanjih posegal na gospodarska z dejavnostjo na zadržnem in bančnem področju. Med vojno se ni pridružil narodno-osvobodilnemu gibanju, ker je odklanjal komunizem. Tako je tudi po vojni sodeloval pri obuditvi liberalnega in narodnjaškega gibanja izza predvojni let. Toda po drugi svetovni vojni ni bil več pravi čas, da bi se moglo obnoviti delovanje za Trst značilnega narodnjaškega tabora, ker se je takrat zlasti na Tržaškem del Slovencev, tudi zaradi vpliva razmer v matici, bolj kot kdajkoli pred tem

opredeljeval katoliško-politično. Agneletto je ohranjal liberalno držo, ki se je na zunaj kazala tudi tako, da je bil med ustanovitelji Slovenske demokratske zveze in njenega glasila, tednika *Demokracija*. Odvetnik in politik Josip Agneletto, rojen v Trseku pri Marezigah leta 1884 – tega leta sta se rodila tudi primorska politika Josip Srebrnič in Ivan Regent –, je umrl v Trstu leta 1960, tri mesece preden bi izpolnil šestinsedemdeseto leto življenja.

Knjiga prinaša gradivo o Agnelettovi življenjski usodi, ki jo je mogoče porazdeliti, podobno kot usode njegovih uglednih sovrstnikov, na tri razdobja: pred prvo svetovno vojno, čas med vojnami in čas po drugi svetovni vojni. Ta razdobja so sicer povezana med seboj, a morejo govoriti tudi vsako zase. Začetna v zborniku objavljena biografska podoba, ki bi morala biti pravzaprav skelet celotne pripovedi, je omejena na skico, povzeto po leksikonskem geslu. Biografsko izčrpnjša sta prispevka Salvatorja Žitka o Agnelettovem sodelovanju pri Narodni delavski organizaciji v Trstu in Milana Pahorja o Agnelettovih prizadevanjih na gospodarskem polju pri Slovencih v Italiji med obema vojnami. Obe razpravi sta med objavljenim gradivom najbolj biografsko naravnani, saj se vse ostalo dotika obravnavane osebnosti bolj posredno in je dr. Agneletto v pripovedovanje vpleten kot eden glavnih protagonistov. Tako sodi v čas med obema vojnami pregled Branka Marušiča o delovanju pravnikov na Primorskem. Milica Kacin Wohinz je avtor prispevka o političnem gibanju primorskih Slovencev s posebnim poudarkom na soglasjih in razhajanjih v liberalnem ter katoliškem taboru. Egon Pelikan pa se je podrobno lotil krščanskih socialcev. Podobno podrobno analizo bi si glede na Agnelettovo politično usmeritev bolj zaslužil liberalni tabor.

Temeljite in na nepoznanih arhivskih virih pisane razprave so posvečene tudi razmeram na Tržaškem po drugi svetovni vojni avtorjev Nevenke Troha, Nadje Maganja, Gorazda Bajca in Piera Purinija. Zlasti Nadja Maganja in Gorazd Bajc sta se lotila razmerja med matično domovino in Agnelettovo strankarsko in politično dejavnostjo na podlagi ljubljanskih policijskih arhivov. Nevenka Troha je pregledovala tudi arhive političnih organov matične Slovenije v času delovanja Svobodnega tržaškega ozemlja. Purini je slovensko politično dejavnost in njena razmerja z italijansko umestil v čas med leti 1954 in 1960.

To je kratka vsebina knjige, ki je namenjena politični osebnosti, globoko vpeti v razvoj dogajanj, ki so bila na Primorskem, zlasti pa v Trstu in v povezavi s Trstom, burna. Prav ta burnost, ta splet dogodkov (značilen politični pluralizem pri tržaških Slovencih v času po drugi svetovni vojni), je ustvaril podobo Agnelettovi monografiji. Vendar je bodočim raziskavam prepustila še nekaj neobdelanih raziskovalnih tem, kot so na primer razmerja med Agnelettom in fašistično oblastjo; najdemo ga namreč tako kot njegovega sina Branka, vendar z imenom Giuseppe, v prav znamenitem policijskem Casellario politico centrale. Bodoče obravnave bi se morale dotakniti tudi Agnelettovega življenja v dogodkih druge svetovne vojne ali pa podrobneje orisati njegovo dejavnost v tržaškem mestnem svetu, katerega član je bil celo desetletje, vse do smrti.

Knjiga o Josipu Agnelettu vzbuja željo, da bi izdajatelj nadaljeval in utrdil pot za izdajo takih in podobnih biografskih obdelav. Veliko nalog ga še čaka, nekaj teh sicer opravljajo tudi druge združbe, kot je na primer Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček iz Trsta, da omenimo le to pomembno izdajateljsko središče.

Ko se oziramo po izdajateljski dejavnosti Zgodovinskega društva za južno Primorsko in koprškega Znanstvenoraziskovalnega središča Republike Slovenije, se moramo pokloniti dosedanjemu delu teh institucij, ne le periodični izdaji *Annales* (doslej je izšla v 14 zajetnih zvezkih), marveč tudi preostalim knjižnim zbirkam, kot so zbornik *Acta Histriae* (7 zvezkov), *Knjižnica Annales majora* (2 zvezka) in *Knjižnica Annales*, v okviru katere nosi Agnelettov zbornik številko 19.

Branko Marušič

Luce sulla storia, n. 27. La questione giuliana. Roma : Istituto Luce, 1999.

Istituto Luce, najpomembnejši italijanski proizvajalec dokumentarcev, je pred časom pričel izdajati serijo videokaset, ki jih spremljajo agilni zvezki. Ta odkrito komercialna pobuda želi predstaviti široki publiki (kasete z zvezki prodajajo v trafikah) pregled italijanske zgodovine od prve